

**INGLIZ VA O'ZBEK ELEKTRON PAREMIOLOGIK LUG'AT
TUZISHNING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI**

Baxodirova Mijgona Baxodirovna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillari uchun elektron paremiologik lug'at yaratishning lingvistik jihatlarini tahlil qilinadi. Paremiologik birliklarning tarkibiy va semantik xususiyatlari, ularning tarjima muammolari hamda bilingval lug'at yaratishda duch kelinadigan asosiy masalalar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, elektron lug'atlarning afzalliklari va ularni tuzishning zamonaviy yondashuvlari muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: paremiologiya, maqol va matallar, bilingval lug'at, tarjima muammolari, elektron lug'at, lingvistik bazalar, frazeologik birliklar.

Bugungi kunda lingvistik tadqiqotlarda elektron lug'atlar katta ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, paremiologik birliklarni o'z ichiga olgan bilingval lug'atlar tarjima jarayonlarini yengillashtiradi va ikki tilda ishlovchi mutaxassislar uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Ingliz va o'zbek tillari uchun elektron paremiologik lug'at yaratish nafaqat tarjima jarayonini takomillashtirish, balki madaniy aloqalarni mustahkamlashga ham xizmat qiladi.

Paremiologiya – tilshunoslikning maqol va matallar, iboralar, xalq donishmandligi bilan bog'liq bo'limi bo'lib, u muayyan xalqning madaniyati, mentaliteti va tarixini aks ettiradi. Ingliz va o'zbek tillaridagi paremiologik birliklar ko'pincha metaforik xarakterga ega bo'lib, ular bir tildan ikkinchi tilga to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilish qiyin bo'lgan frazeologik konstruksiyalardir.

Masalan, *“The early bird catches the worm.”* → “Erta turgan rizqli bo'lar.”

Ikkala maqol ham erta turish va sergak bo'lish muvaffaqiyat olib kelishini ta'kidlaydi.

“Don't put all your eggs in one basket.” → “Barcha tuxumni bitta savatga

solma.” Ma’nosi o‘xshash bo‘lsa-da, o‘zbek tilida bu maqol kam ishlatiladi. Buning o‘rniga “Bir ipga qaram bo‘lmang” yoki “Har ehtimolga qarshi choralar ko‘r”, “Ikki oyog’ingni bir etikka solma” kabi maqollar ishlatilishi mumkin.

“Actions speak louder than words.” → “Ish – so‘zdan ustun.”

Ikkala tilda ham amaliy harakatning ahamiyati ta’kidlangan.

“A friend in need is a friend indeed.” → “Do‘st boshga ish tushganda bilinadi.”

Ingliz va o‘zbek versiyalari bir xil ma’noga ega bo‘lib, haqiqiy do‘st og‘ir paytda bilinishi ta’kidlanadi.

“Look before you leap.” → “O‘ylab gapir, o‘ylab ish qil.”

Ikkala maqol ham shoshqaloqlik yomon natijalarga olib kelishini bildiradi.

“Make hay while the sun shines.” → “Fursatdan foydalan.”¹

Inglizcha maqol so‘zma-so‘z “Quyosh turganda o‘tni qurit” tarzida tarjima qilinishi mumkin, lekin o‘zbek tilida ekvivalent ma’no “Fursatdan foydalan” ko‘rinishida beriladi.

“A rolling stone gathers no moss.” → “Beqaror odamning rizqi barakali bo‘lmaydi.”

Ingliz tilida bu maqol beqaror odam boylik yoki donolik to‘play olmasligini bildiradi, o‘zbek tilida esa shunga yaqin ma’noda ekvivalent maqol tanlanadi.

“When in Rome, do as the Romans do.” → “El qatori yursang, el ichida yurasan.”

Bu maqol yangi muhitga moslashish kerakligini bildiradi.

“Every cloud has a silver lining.” → “Har yomonning bir yaxshisi bor.”

Har qanday qiyinchilikdan keyin yaxshilik kelishi ta’kidlanadi.

“You can’t have your cake and eat it too.” → “Ikki kemaga oyoq qo‘yma.”²

Bir vaqtning o‘zida ikki xil foyda olish imkonsizligini ifodalaydi.

Biroq, bu birliklarni lug‘atda berishda ularning lingvistik va madaniy jihatlari ham hisobga olinishi lozim.

Elektron lug‘atlar an’anaviy lug‘atlarga qaraganda quyidagi ustunliklarga ega:

¹ Norrick, N. R. (1985). *How Proverbs Mean: Semantic Studies in English Proverbs*. Mouton de Gruyter.

² Taylor, A. (1962). *The Proverb and an Index to the Proverb*. Indiana University Press.

Tezkor qidiruv imkoniyati;

Interaktiv foydalanish qulayligi;

Multimediali elementlarni qo'shish imkoniyati (talaffuz, tasvir, kontekstual misollar).

Elektron paremiologik lug'at yaratishda quyidagi bosqichlarga e'tibor qaratish lozim:

Materiallar yig'ish – Ingliz va o'zbek tillaridagi maqollar, matallar va iboralarni aniqlash va jamlash.

Tasniqlash – Paremiologik birliklarni tematik guruhlariga ajratish (masalan, tabiat, inson, jamiyat, mehnat va boshqalar).

Tarjima va izoh berish – Har bir birlikning semantik ekvivalenti va madaniy izohi bilan ta'minlash.

Elektron formatga o'tkazish – Foydalanuvchilar uchun qulay interfeys yaratish va dasturiy ta'minot bilan ta'minlash.

Ingliz va o'zbek maqollari o'rtasida lingvistik va madaniy tafovutlar mavjud bo'lib, bu tarjima jarayonida qiyinchilik tug'dirishi mumkin.

Metaforik ifodalarning o'ziga xosligi – Inglizcha ***“Don't count your chickens before they hatch”*** maqolining to'g'ridan-to'g'ri tarjimasi tushunarli bo'lmasligi mumkin, shu sababli ekvivalent variant tanlanishi lozim: “Teshik to'rva ichida ushlab bo'lmaydi”.

Lug'at birliklarining kontekstual xususiyatlari – Har bir maqol qo'llanilish doirasiga qarab turlicha talqin qilinishi mumkin, shuning uchun ularning ishlatilish misollarini berish muhimdir.

Kelajakda ingliz-o'zbek elektron paremiologik lug'atni yanada takomillashtirish uchun quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratish lozim:

Sun'iy intellekt yordami bilan tarjima – Paremiologik birliklarni avtomatik tarjima qilish texnologiyalarini rivojlantirish.

Korpus lingvistikasi asosida tahlil – Ingliz va o'zbek tillarida maqollarni ishlatish chastotasini aniqlash va statistik tahlil qilish.

Interaktiv multimedia qo'llanmalari yaratish – Paremiologik birliklarning

tovushli, vizual va kontekstual izohlarini yaratish.

Ingliz va o'zbek tillari uchun elektron paremiologik lug'at yaratish jarayoni lingvistik, tarjima va texnologik yondashuvlarni talab etadi. Ushbu lug'at nafaqat tarjimonlar va til o'rganuvchilar uchun, balki madaniyatlararo kommunikatsiyani rivojlantirish uchun ham muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Paremiologik birliklarning lingvistik xususiyatlarini chuqur o'rganish, ularni zamonaviy texnologiyalar yordamida elektron shaklda taqdim etish kelajakda tilshunoslik va tarjima amaliyoti uchun katta ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Crystal, D. (1997). *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge University Press.
2. Dundes, A. (1997). *The Wisdom of Many: Essays on the Proverb*. University of Wisconsin Press.
3. Mieder, W. (2004). *Proverbs: A Handbook*. Greenwood Publishing Group.
4. Norrick, N. R. (1985). *How Proverbs Mean: Semantic Studies in English Proverbs*. Mouton de Gruyter.
5. Permyakov, G. L. (1979). *Proverbs and Types of Proverbs in World Folklore*. University of Michigan.
6. Qarshiyev, A. (2008). *O'zbek maqollari va ularning lingvistik xususiyatlari*. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
7. Sharipov, U. (2015). *O'zbek va ingliz maqollari: Lingvokulturologik tahlil*. Toshkent: Fan va Texnologiya.
8. Taylor, A. (1962). *The Proverb and an Index to the Proverb*. Indiana University Press.
9. Trudgill, P. (2000). *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. Penguin Books.
10. Whiting, B. J. (1932). *The Nature of the Proverb*. Harvard University Press.